Intr'un cântec popular, auzit de la un soldat din Rămnicul Sărat, *tot* e întrebuinţat, de mai multe ori, în chipul arătat mai sus:

Tot pe drum, pe drum, pe drum
Şi la puica nici de cum,
Tot pe drum, pe drum de piatră
Şi la puica nici odată etc.

Cu acest sens dicţionarele latine nu-l înregistrează pe lat. *totum* (adverb). Îl găsim însă în *Peregrinatio Silviae* XV, 2: *Statim ergo cepimus ire cum eo pedibus* **totum per vallem** *amenissimam, donec perveniremus usque ad hortum...*; iar în cap XXXI, 2: *Et statim levat se episcopus et omnis populus, porro inde de summo monte Oliveti* **totum pedibus** *itur* (cf. rom. „a merge tot pe jos, pe picioare"); XXXI, 3 ... *per totam civitatem totum pedibus omnes...* (e vorba iarăşi de „mers").

Pusă în cadrul celorlalte sensuri pe care îl are *totu* — în limbile romanice, accepţiunea pe care i-o semnalăm noi se apropie mai mult de ideia „mereu, iarăşi", „toujours etc., despre care însă nu e locul să ne ocupăm aici.

G. Giuglea.

VI.

ital. **medaglia.**

Că etimologia it. *medaglia*, it. nord. *medaglia* (> fr. *médaille*, sp. *medalla*, port. *medalha)* v. -fr. *meaille, maaille,* n.- fr. *maille*, prov. *mealha*, v. -sp. *meaja*, v.- port. *mealha* din **medalia*, nu este destul de convingătoare, cu toată ingenioasa disimilaţiune admisă de Meyer-Lübke, din **medalia (REW* 5451 **medialis)*, reiese din faptul că pluralul nu se potriveşte cu sensul, presupus originar, de „monetă mică de o jumătate de dinar". Zicem „presupusă" pentrucă nu se poate deduce, din izvoare, o accepţiune aşa de precisă şi generală[1].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar faptul morfologic, condiţiunile fonetice, istoria cuvântului se vor puteà explicà mai bine din etimologia ce încercăm aici:

Fr. şi it. nord. *metalia* (lat. curial)[2] (< *metale REW* 5549)[3] = *miiallia* »provizie de fân« din graiul din Ivrea (Torino)[4], v. -fr.

BDD-A14652 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:53:30

meaille, *maaille* „praestatio quaedam quod ea moneta solveretur“ (Du Cange, ad. v. *medala*, in charta á 1132), [cf. *fenagium*, *fenagio*, *fenateria*, feni, seu pro feni pecuniae praestatio], de unde fr. *maille* „monetă de aramă“ = it. nord. *medalia*, *medallea*, *medaglia* [5] > it. *medaglia* (v. mai departe), fr. *médaille*, sp. *medalla*, port. *medalha* (v. *RLW*, l. c.).

Pentru sensuri trebue să admitem următoarea desvoltare:

1. *metalia* „câteva grămezi de fân“;

2. acestea se datorau boierului de către cultivatori, censuari şi arendaşi, întâiu în natură şi apoi în bani echivalenţi. *Metalia* corespunde aici lui „fodrum rusticale“ (v. Du Cange, ad. v.), cf. expresia „medalia pro-fodro“[5];

3. it. nord. *medalia* etc.: *a)* = monedă plătită pentru „fodrum rusticale“ sau pentru impozitul comunal, de valoare mică (v. n. 5); *b)* monedă de mare valoare, bătută anume cu figuri alegorice sau efigii şi oferită, în semn de tribut sau omagiu, unui personagiu de seamă — forma tradiţională a aşa numitului „fodrum regale“.

Ca o întărire a celor spuse să se confrunte istoria „fodrum“-ului (Du Cange, ad. v. şi *REW* 3405), a fr. *taille* şi a it. nord. *taglia* „imposta“ (Du Cange, ad. v. şi *REW* 8542) şi a veneţ. *osella* [6].

O ultimă şi utilă confruntare pentru *medaglia* < *metalia* oferă cuvântul, citat de Du Cange, *meabilis* („Genuinus legitimus Gall. Loyal et marchand. Quadraginta octo bissetos avenae ad cumulum bonae et *meabilis*...“, din *meta*, v. la nota 2 *meto*, *metaria*, măsuri de cereale) corespunzătoare lui *metibilis* (despre care, la Du Cange: „dicitur de moneta proba et publice recepta“).

It. *medaglia* care se explică şi în chip „normal“ din etimonul propus de noi (v. Guarnerio, *Fonologia romanza*, § 432, p. 591), nu e numai decât indigen, ci introdus din Italia de nord, unde se întâlnesc continuatorii lui *metale*.

V.-sp. *meaja* şi v.-port. *mealha* pot fi cuvinte venite din Franţa.

Astfel istoria fr. *maaile-maille* se întâlneşte şi coincide cu istoria it. nord. *miiallia-medaglia*, dar nu întâmplător, ci prin unitatea de desvoltare a instituţiilor feudale. Dar istoria cuvântului *medaglia*, în dubla accepţiune de »medalie de o jumătate de dinar“ şi de „medalie artistică“, este un epizod al expan-

BDD-A14652 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:53:30

siunii economice italiene prin „lombardi“ (bancheri) şi al celei artistice şi culturale din vremea Renaşterii.

Notele:

[1] V. Du Cange s. *mallia* monetae species apud nostros, quod nomine aureas quasdam monetas apellatus docemus..., *meagla*, *medalia* nummus aureus, *medala* ut *medalla*, minutioris monetae species, gall. *maille*. — Cf. sp. *meaja* „maille“, „petite monnaie d'une valeur insaisissable“ (Salvà), „moneda antiqua de Castilla, que valia la sexta parte de un meravedi (Novìs. Diccion. de la lengua Castellana, etc., Paris, 1898). — V. A. Charuel, Dictionn. histor. etc., Paris 1865, s. *Monnaie*: „Maille, petite monnaie de billon qui avait cours au moyen âge sous les rois capétiens, c'était la plus petite monnaie“.

[2] V. Du Cange, s. *metallia*. Charta a. 1255 in Tabul. s. Jacuti: Talliam et *metalliam* consuetas habebit Brientius de castro Brientii miles, cum dictis hominibus, si eas possit retrahere. — Vezi C. Cipolla, Codice diplom. del monastero di S. Colombano di Bobbio fino all' anno MCCVIII, voll: 3, în „Fonti per la storia d' Italia“, publicate de „Instituto St. It., Roma 1918, vol. II, 134.37: Iohannes de *Metalia*“.

Pentru *tallia*, „obligaţiunea vasalilor de a tăià lemne pentru boier“, Du Cange, s. *tailhea*, *tailhia* şi *REW.* 8542. — *Metallia*, care aici e tot una cu *fenagium*, ne mai fiind înţeles în originea sa adevărată şi interpretat de Du Cange (ad. v. *metallia*) prin „*semitallia*“, gall. *demitaille*, a dat loc, în documentele medievale franceze, unei false reconstrucţii: *meditallia* (v. Du Cange, ad. v., Chart. a. 1224: Dedit D. Juhellus omnem talliam et *meditalliam* quam percipiebat in terra et feodis dictorum canonicorum Belliloci). Aceasta s'a întâmplat printr'un evident amestec al lui *medietas*, întrucât colonul datorà boierului jumătate din zilele sale de lucru sau jumătate din produsele câmpului (v. Du Cange, s. *medietaria*, *-ius*).

Nici în fr. *métairie*, *métayer* (< *medietas*, REW. 5461) nu este exclus să se poată recunoaşte un mai vechiu **meairie* (< *meta*) „locul unde se strânge în „meta“, în grămezi, nutreţurile“, [Cf. Du Cange s. *meto*: centum metones bladi ...ducenti metones moliturae, *meteo* mensurae annonariae species, *metonaguim* quod a domino fori pro mensura, *meto* nuncupata, exigitur, *metearia*, *meterium*, *meterarium*, mensura annonaria. — Cu acest *meto* s'ar puteà pune în legătură, în ce priveşte adevărata lor origine, cuvintele milan. *medon*, piem., genov. *mon* „cărămidă“, bologn. *madon* „muşuroiu“, despărţindu-le de baza presupusă *malta* (*REW.* 5271) şi unindu-le cu trevis. *milom* „grămadă de cereale“ < *meta* (*REW.* 5548] şi deci asemănătoare, ca sens, cu derivatele din *granica* (*REW.* 3845). O urmă de existenţa unui **meaire*, *meeire* < *meta*, avem în v.-fr. *meeril* < *meta* (*REW.* 5548), şi în forma, vie şi azi, *maira*, în munţii de lângă Saluzzo (Piemont), cu sensul de „colibe (*le maire*) pe poalele munţilor“ locuinţe temporale pentru strânsul fânului şi, într'o vreme, şi al cerealelor. O influenţă a v.-fr. *maire* (< *maior*, REW. 5247) şi a lui *medietas* va fi pătruns şi amestecat formele rezultate dintr'un primitiv fr.

BDD-A14652 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:53:30

**meairie, meeirie* din *meta* (v. D. C. s. *meeria, maeria, mejaria, megaria metaria*).

[3] *Metale* > lotaring. *muó, mió* „grămadă", valsoan. *mual*, lyon. *mio*, „grămadă de fân" (*REW.* 5549), la care să se adauge valses. *miyal*, valbrozz. *myal*, cari nu vin din *mĕtĕre* (*REW.* 5550), ci tot din *metale* ca şi ligur. *meare* (G. Rossi, Gloss. mediev. ligure, Torino 1896) şi canaves. *mial*. Acesta, prin invaziunea dinspre şes a lui *mea* (< *meta*, *REW.* 5548) „grămadă de fân"; de la un prim sens de „grămadă de fân" s'a restrâns la unul mai particular de „breve tratto erboso, scaglionato lungo le pendici del monte ove le *mialinne* „falciatrici" si recano a far le *mee*. Vezi G. Frola, Corpus Statut. Canavisii, Torino 1918, vol. III, p. 707 n. 10 (Pont. a. 1562): „Ordinamo et statuimo se qualche persona se trouerà prendere *meali* alieni cioè *mee* o ueramente *mette* de feno".

Nu pot să adaog pe ligur. *mearia* (dat de G. Rossi, o. c., pe care nu-l pot consultà aici), notat lângă *meare* < *metale*, căci e justificată îndoiala că această formă ar puteà fi, nu numai din *metalia*, ci şi din un vechiu *mearia*, despre care v. la nota 2.

[4] V. F. Gabotto, Estratti dai conti dell' Archivio Camerale di Torino relativi ad Ivrea în „Eporediensia", vol. IV, din Biblioteca d. Società Istorica Subalpina a. 1325, doc. n. 101: In *miiallia* octo bestiarum bovinarum ...et dictas bestias custodivit per quinque eddomadas ...et voluit baillivus quod sine solucione *miiallie* redderentur bestie dictis nobilibus.

[5] Vezi E. Durando, *Le carte dell'Archivo Capitolare d'Ivred*, vol. IX din cit. Bibl. a 1189, doc. n. 54: «in dando omni anno in festo sancti martini suprascriptis canonicis pro censu denarios XVI et *medaliam* segusinensium et quando rex venerit foras alios denarios XVI et *medaliam pro fodro*. — *V.* „Liber extimi nuncupati *Medalearum* civitatis Bergomi facti de anno 1527 ms. în «Civica Biblioteca» din Bergamo şi nota informativă a directorului în „Boll. de Civ. Bibl. d. Bergamo" a. XVI, 1922, nº. 2, pag. 11 din text şi nota 7.

»Bisogna dire che a questo estimo fosse stata data una basa insolita [volumele anterioare poartă titlul: I „Cives viciniarum Pergami et Cives de foris extimati in ipsos vicinantiis, qui tenentur in civitate ad solvenda taleas et onera" a. 1498; II „Liber talee annorum 1498 et 1499 civitatis Bergomi] se gli fu attribuito quel nome, il quale si spiega col fatto, che la materia imponibile non veniva rappresentata da cifre monetarie dimostranti la entità dei patrimoni o dei redditi, ma lo era da una cifra ideale o convenzionale, che fosse, la quale era il denaro diviso in sessanta *medaglie* ognuna delle quali era partita in quatro parti. E siccome i denari, anche per quelle che dobbiamo ritenere le maggiori fortune non erano rappresentati al più che da sei o sette unità, mentre le sostanze della massa dei cittadini non rispondevano che a cifre rappresentate da *medaglie* e lóro quarti, cosi da queste venne volgarmente individuato quell'. Estimo».

[6] Dogele din Veneţia aveà obiceiul de a dărui raţe sălbatice (în dial. *oselle*) membrilor din «Maggior Consiglio». Obiceiul fu schimbat în 1521 în oferirea unei medalii speciale numită pentru acesta *osella*. (v. P. Molmenti, *La Storia di Venezia nella vita privata*, ediţia VI-a, Bergamo 1922,

BDD-A14652 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:53:30

[7] Acordul fr. *maille*, monedă de o jumătate de dinar Tornez, cu port. *mealha*, monedă de aramă de aceiaşi valoare, arată un fapt posterior, probabil o încercare de unificare a ei pe piaţa monetară dominată de „Lombardi" cari vor fi dus în acele părţi *medaglia* lor de o jumătate de dinar.

franc. **ruse** „şiretenie < **rûsa** (althochdeutsch) germ. „Reuse" (Kluge, *Etym.*, s. *Wb. Reuse)*.

Acest termen din viaţa pescărească poate explică mai bine decât bazele propuse până acum (v. *REW recusare*, 7164 *refusare)* desvoltarea semantică printr'o lărgire de sens de la particular la general, de la întrebuinţarea figurată de „Reuse", „măestrie", mijloc de atras şi prins peştele, la acela de „mijloc ingenios", „cursă", pentru a surprinde sau a face să cadă în ea o persoană. Posibilitatea întrebuinţării figurate e cuprinsă şi se simte în pasagiul: pisces aliqua *arte* sive retibus sive hamo seu neste quod vulgariter *riusam* vocant capi possint (Mon. Germ. hist. Diplom. II, 555. 10; a. 994, Francfurt pe Main), cum arată în chip evident paralelismul cu „arte", „a retibus", „hamo", „neste".

G. D. Serra.

VII.

parhă, parhal.

La etimologia dată de dl. V. Bogrea în DR. I. 338 aş adăogà că *parach* e întrebuinţat şi în graiul Evreilor germani cu înţelesul de „parvenit", adecă „om ridicat de jos şi dorind să ascundă originea sa". În limba polonă cuvântul e împrumutat din cea ebree: *pârach* „a îmbobocì, a înflorì" (Günther, *Die deutsche Gaunerspr.*, p. 20.

Leo Spitzer.

VIII.

asturcan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Înseamnă, la Şincai şi Gane, „o speţă de cai", având variantele: *astrucan* şi *asturcon* (v. Dicţionarul Academiei *s. v.*).

Originea cuvântului e foarte transparentă: e vorba de calul de *Asturia* (provincie nordică a Spaniei, vestită prin rasa de cai viguroşi ce creşte), *asturco dextrarius* (ab Astur, pro gente: quia apud illam gentem huiuscemodi equi abundant), *asturco*, 'equus

BDD-A14652 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:53:30